

Т. Гургула

ЕКОНОМІЧНИЙ РАЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено саме раціональні фізіологічні норми споживання продуктів харчування для дорослого населення країни (чоловіків та жінок) у розрахунку на одну особу, враховуючи у мінімальний споживчий кошик та прожитковий мінімум та мінімальну заробітну плату, що встановив Уряд, відповідно до чинного законодавства, з 01.01.2018 р. використовуючи сучасний раціональний економічний підхід до розрахунку та оцінки рівня життя населення в Україні, основою якого є рівень цін на продукти харчування та норми раціональної потреби в кілокалоріях.

Ключові слова: споживчий кошик, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, раціональні потреби в харчуванні, рівень життя населення.

Які питання задають собі українці, зважаючи на нові закони, постанови та реформи, які здійснив Уряд у 2017 р.? Такі питання щоденно задають собі українці: Чи вистачить заробітної плати на харчування? Чи зможуть оплатити комунальні послуги? Чи вистачить на ліки? Чи можна при цьому ще і заощадити, з огляду на мінімальний споживчий кошик та прожитковий мінімум та мінімальну заробітну плату?

Основною метою дослідження стало розрахувати потребу в раціональному харчуванні населення, зважаючи на добову потребу в кілокалоріях для чоловіків та жінок при різному фізичному та розумовому навантаженні та ціни на продукти харчування, що зросли з початку 2018 р., а також порівняти прожитковий рівень та мінімальну заробітну плату, яку становив уряд із споживчим кошиком харчування.

Як відомо, для оцінки рівня життя населення України, розробки та реалізації регіональних соціальних програм, планування темпів зростань заробітної плати, пенсій, соціальної допомоги, а також складання бюджетів, використовують поняття мінімального споживчого кошика та прожиткового мінімуму. Під споживчим кошиком розуміється мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності. Рівень мінімального споживчого кошика характеризує мінімально допустимі межі споживання найважливіших матеріальних благ і послуг (продукти харчування, предмети санітарії та гігієни, ліки, житлово-комунальні послуги) і розраховується, враховуючи прожитковий мінімум, диференційований за основними соціальними групами. Прожитковий мінімум використовується у формі вартісної оцінки споживчого кошика, а також обов'язкових зборів та платежів.

Із 1 січня 2017 р. в Україні змінилося значення самого терміна "мінімальна заробітна плата" ст. 1-3 Закону України "Про оплату праці" № 108/95-ВР від 24 березня 1995 р. із змінами, внесеними законом від № 1774-МІІІ від 06.12.2016 р.) і становить 3200 грн або 19,34 грн за годину у погодинному розмірі. Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2017 р. 1762 грн. Вже з січня 2018 р. мінімальна зарплата може зрости до 3723 грн. Закон України "Про прожитковий мінімум", який відповідно до ст. 46 Конституції України дає визначення прожиткового мінімуму, закладає правову основу для його встановлення,

затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадянина, достатній життєвий рівень. У ст. 1 цього закону зазначається, що прожитковий мінімум – вартісна величина забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування), а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг), необхідних для задоволення основних соціальних та культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також належить до основних соціальних і демографічних груп населення” [1]. Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у 2018 р. розглянено у табл. 1.

Таблиця 1

Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у 2018 р.

Соціальні та демографічні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму 01.01.2018 р. – 30.04.2018 р.	01.07.2018 р. – 30.11.2018 р.	01.12.2018 р. – 31.12.2018 р.
Діти віком до 6 років	1492	1559	1626
Діти віком від 6 до 18 років	1860	1944	2027
Працевдатні особи	1762	1841	1921
Особи, які втратили працевдатність	1373	1435	1497
Загальний показник	1700	1777	1853

Суму прожиткового мінімуму на 2018 р. встановлено Законом України “Про Державний бюджет України на 2018 рік” № 2246-МІІ від 07.12.2017 р. У 2017 р. він встановлений на рівні 1762 грн.

Прожитковий мінімум відповідає раціональним енергетичним потребам людини відповідно до умов праці (фізична або розумова діяльність) та категорій населення (чоловіки, жінки, діти, пенсіонери).

Принцип рівної доступності економічних благ дає змогу у розрахунках нормативів елімінувати вплив факторів виробництва і пропозиції благ по території країни, а також диференціацію доходів населення. Поєднання цих принципів забезпечує розробку усередненої (“ідеалізованої”) моделі споживання населення. Поряд із такою моделлю розробляються диференційовані раціональні споживчі бюджети для різних груп населення залежно від їх професійного складу, природно-кліматичних, демографічних, соціальних та інших факторів. Цей соціальний норматив споживання є найважливішим критерієм оцінювання досягнутого в суспільстві рівня споживання порівнянням його структури зі структурою раціонального споживання. Показник чисельності населення, яке має споживчі бюджети, менші від раціонального, є однією з характеристик поширеності бідності та оцінкою досягнутого рівня життя. Фактичний споживчий бюджет є вартісним вираженням набору фактичного споживчого кошика, тобто набору товарів і послуг фактично споживаних населенням або окремими соціально-демографічними групами (табл. 2, табл. 3).

Таблиця 2

**Раціональні норми споживання
(у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг)**

Продукти	Одиниці виміру	Норма споживання станом на 1999 р.
М'ясо і м'ясопродукти, кг	5,8	–
Молоко і молочні продукти	30,0	–
Яйця, шт	22,0	–
Риба і рибопродукти	1,5	–
Цукор	2,9	–
Олія та інші рослинні жири	1,1	–
картопля	8,8	–
Овочі та баштанні	11,7	–
Фрукти, ягоди, горіхи	6,3	–
Хліб і хлібні продукти	8,8	–

Таблиця 3

**Споживання основних продуктів харчування
в Україні з розрахунку на одну особу за рік, кг**

Продукти	Мінімальні норми*	Раціональні норми**	Роки***	
			2011	2016
М'ясо і м'ясопродукти, кг	52	80	51,2	94,7
Молоко і молокопродукти	341	380	310	51,9
Яйця, шт	231	290	310	327,6
Хліб і хлібопродукти	94	101	110,4	13,7
Картопля	96	124	139,3	220
Овочі та баштанні	105	161	162,8	110,0
Плоди, ягоди, виноград	68	90	52,6	95
Риба і рибні продукти	12	20	13,4	85,2
Цукор	32	38	38,5	30,6
Олія	8	13	13,7	8,1

Примітки: *затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 14.04.2000 р.;

**за термінологією Міністерства охорони здоров'я України "Орієнтований набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005 – 2015 рр.";

*** Баланс та споживання основних продуктів харчування населення України: стат. зб. К., 2017 р.

Як видно з табл. 3, значне споживання стосується таких продуктів, як м'ясо і м'ясопродукти (-24,7), молоко і молокопродукти (- 45,1%), риба (-25,6%). Водночас, споживання яєць (+ 14,0%), картоплі (+8,3), овочів й баштанних (+58,1%) та олії (+ 14,2%) протягом аналізованого періоду суттєво збільшилося. Це тенденція свідчить про

економічну кризу в країні, коли через суттєве зростання цін на продукти харчування населення стало обмежувати себе в їх споживанні. Відповідно, населення все більше почало споживати дешевших хлібобулочних виробів, яєць, картоплі, овочів. Тобто, власні енергетичні потреби населення країни забезпечуються за рахунок дешевих доступних продуктів, що свідчить про незбалансованість харчування населення. Споживання таких важливих для організму людини продуктів, як м'ясо, молоко, риба, плоди і фрукти значно зменшилося. Однією з основних причин є низька купівельна спроможність населення країни. В сучасних умовах однією з головних проблем України є забезпечення харчовими продуктами населення за рахунок власного виробництва, їх фізичної та економічної доступності для всіх верств населення відповідно до продовольчого споживчого кошика – 2016 VS раціональні норми споживання.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 р., затверджені нові набори продуктів харчування, набори непродовольчих товарів та набори послуг для основних соціальних і демографічних груп населення, на основі яких розраховується прожитковий мінімум. Порівняємо споживчий кошик для працездатної особи (кг, шт) на 1 особу на рік, у перерахунку на основний продукт у табл. 4.

Таблиця 4

**Продовольчий споживчий кошик порівняно з раціональною нормою
кг (шт) на 1 особу на рік, у перерахунку на основний продукт**

Продукти	Продовольчий споживчий кошик для працездатної особи (згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 р.)*	Раціональні норми (розрахунок Міністерство охорони здоров'я)	Продовольчий споживчий кошик (порівняно з раціональною нормою споживання)		Довідково: фактичне споживання у 2015 р. (дані Держстату)	
			+,- (кг, шт) за нормою	%	+,- (кг, шт) за нормою	%
Хліб і хлібопродукти	94,7	101	-6,3	93,8	103,2	109,0
М'ясо і м'ясопродукти	51,9	80	-28,1	64,9	50,9	98,1
Молоко і молокопродукти	327,6	380	-52,4	86,2	209,9	64,1
Риба і рибопродукти	13,7	20	-6,3	68,5	8,6	62,8
Яйця	220	290	-70	75,9	280	127,3
Овочі і баштанні	110,0	161	-51,0	68,3	160,8	146,2
Картопля	95	124	-29,0	76,6	137,5	144,7
Фрукти та ягоди	85,2	90	-4,8	94,7	50,9	59,8
Цукор	30,6	38	-7,4	80,5	35,7	116,7
Олія рослинна	8,1	13	-4,9	62,3	12,3	151,9

Примітка: розрахунки Економічного дискусійного клубу.

На нашу думку, логічним є той факт, що норми споживання продовольства, які покладені Урядом в основу розрахунку прожиткового мінімуму, є меншими за визначені раціональні норми, хоча розбіжності між раціональними нормами та споживчим кошиком у розрізі різних груп продовольства є досить помітними. Зокрема, якщо раціональна норма по групі “Хліб і хлібопродукти”, “фрукти та ягоди” не перевищує

норму споживчого кошика більш, ніж на 10%, то по групах “м’ясо та м’ясопродукти”, “овочі та баштанні”, “риба та рибопродукти”, олії рослинні цей показник перебуває у межах 32 – 38%. По чотирьох фундаментальних для людського організму групах продовольства, а саме м’ясо, молоко, риба, фрукти фактичне споживання у 2016 р. відставало навіть від затверджених норм споживчого кошика. При цьому, якщо по м’ясопродуктах відставання перевищувало 2%, то за трьома іншими групами воно перебувало у межах 35 – 40%. Така ситуація говорить про те, що середньостатистичний українець зі середньостатистичним доходом, який у 2016 р. перевищував прожитковий мінімум у 2 рази, не може собі дозволити харчуватися навіть у межах зовсім не ідеальних норм споживчого кошика.

Проведемо деякі розрахунки, так, енергетичні потреби людини виражаються у кілоджоулях (кДЖ). Саме добовий раціон повинен забезпечувати всі енергетичні потреби організму, а добову калорійність продуктів харчування розраховують індивідуально.

Енергетична цінність повинна бути відповідною до загальних енергетичних затрат 2550 – 2800 ккал на добу для чоловіків, а для жінок 2200 – 2400 ккал для жінок. Харчовий раціон людини складається із харчових продуктів, які містять білки, жири, вуглеводи, вітаміни і в достатній кількості воду. Поєднання цих харчових продуктів в раціоні має бути таким і в такій кількості, щоб вони забезпечували всі фізіологічні потреби організму.

Багато існує методів та підходів до визначення добової норми потреби в калоріях. Пропонуємо скористатися методом розрахунку за формулою Міффіна-Сен Жеора. Це самий останній метод підрахунку, і на сьогодні він є найбільш точною формулою підрахунку добової норми калорій. Таким чином, розрахунок метаболічної норми є таким:

- чоловіки: $10 * \text{вага (в кг)} + 6,25 * \text{зріст (см)} - 5 * \text{вік (в роках)} + 5$;
- жінки: $10 * \text{вага (в кг)} + 6,25 * \text{зріст (см)} - 5 * \text{вік (в роках)} - 161$.

Це норма споживання калорій у стані спокою. Тепер отриманий результат помножимо на коефіцієнт фізичного навантаження:

- 1,2 – сидячий спосіб життя;
- 1,375 – 1,3 рази у тиждень легке фізичне навантаження;
- 1,55 – активний спосіб життя і тренування 3 рази на тиждень;
- 1,9 – важке фізичне навантаження або тренування кожен день.

Наприклад: 45-річний чоловік важить 74 кг, його зріст – 178 см, він відвідує спортзал чотири рази в тиждень, у результаті виходить сума, яка дорівнює 2372 ккал.

При потребі схуднення, необхідно відняти від отриманої суми 20%, хоча, на думку вчених, щоб втрачати по 12 кг у день, достатньо знизити калорійність добового раціону на 200 ккал. Цій методиці вже понад століття, і це один із провідних підходів у дієтології, але залишимо ці підрахунки медикам. Нас цікавить саме економічний ефект, чи достатньо отримують українці раціонально харчуючись, зважаючи на мінімальний прожитковий мінімум і мінімальну заробітну плату, які уряд встановив, відповідно до Законів України: “Про прожитковий мінімум”, “Про Державний бюджет України на 2018 рік” тощо.

Харчування забезпечує організм енергією, необхідною для процесів життєдіяльності. Відновлення клітин і тканин в організмі відбувається за рахунок надходження з їжею пластичних речовин – білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин. Окрім того, їжа є джерелом утворення ферментів, гормонів та інших регуляторів обміну речовин в організмі. Раціональне харчування, з урахуванням умов життя, праці,

побуту забезпечує сталість внутрішнього середовища організму людини, діяльність різних органів і систем, гармонійний розвиток, високу працездатність.

Зробимо припущення, що особа у середньому витрачає на добу 2300 кКал і порівняємо добову норму споживання продуктів харчування з цінами на них станом на 01.01.2018 р., а саме повинна споживати людина. В нашому випадку це 2372 ккал. У табл. 5 наведено набір продуктів для працездатного та непрацездатного населення (калорійність основних продуктів, ккал / 100 г) [2].

Таблиця 5

Набір продуктів для працездатного та непрацездатного населення Калорійність основних продуктів харчування, ккал/ 100г*

Продукти	Працездатні, г/день	Непрацездатні, г/день
Хліб житній	107	104
Хліб пшеничний	170	170
Крупи, макарони	34	37
Борошно	26	32
Картопля	260	295
Овочі	301	268,5
Фрукти, ягоди	176	108,5
Молочні продукти	1300	630
М'ясопродукти	200	104
Яйця	25	25
Риба	35	12,3
Цукор, кондитироби	35	12,3
Олія, маргарин	25	22,4
Білки	87,1	58,6
Жири	98,4	65,7
Вуглеводи	338,1	295,8

Примітка: корисні поради з питань гігієни харчування.

Таким чином, розрахувавши основні потреби в продуктах харчування для чоловіків та жінок, можна визначити і рівень цін на продукти харчування на сьогодні у роздрібних торговельних підприємствах (табл. 6, табл. 7).

Таблиця 6

Діючі роздрібні ціни на продукти харчування станом на 24.01.2018 р. [3]

Продукти харчування за 1 кг	Ціна, грн
1	2
Яловичина	126
Свинина	130
Сало	90
Ковбаса варена	70
Птиця Курятина випотрошена	55

Закінчення табл. 6

1	2
Молоко	18
Сир домашній	50
Сметана	52
Масло вершкове	128
Яйця курячі 10 шт	30
Олія	32
Цукор	15,50
Хліб	10
Крупа гречана	24,65
Рис	22
Яблука	16
Морква	7
Каргопля	5
Капуста	8

Примітка: www.ukrstat.gov.ua. Динаміка цін (тарифів) на споживчому ринку.

Таблиця 7

Розрахунок раціональної потреби у продуктах харчування та відповідному рівні цін на одну особу (за добу)

Потреба у ккал	Кількість кілокалорій, необхідних для задоволення потреби у раціональному харчуванні	Продукти харчування, що відповідають за раціональну добову потребу (кг, шт)	Ціни на продукти харчування станом на 01.01.2018 р.
Особи 2372 ккал	Білки, жири, вуглеводи, вода (згідно з нормами ВООЗ)	X	у

Прості математичні розрахунки, вказують на те, що при рівні мінімальної заробітної плати та цін на основні продукти харчування, населення харчується нерационально, при цьому ми ще не враховували комунальні послуги та ріст цін на тарифи, що буде метою нашого наступного дослідження.

Список використаної літератури

1. Про прожитковий мінімум : Закон України. URL : zakon5.rada.gov.ua.
2. Корисні поради з питань гігієни харчування. Раціональне харчування в сучасних умовах. URL : zdorov.com.ua.
3. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Держкомстандарт України ; за ред. О. Г. Осаулєнка; відп. за вип. В. А. Головка. К. : Техніка. 2017. С. 448.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2017

Схвалена до друку редколегією 26.12.2017

T. Gurgula

**ECONOMIC RATIONAL APPROACH
TO ASSESSING LIVING STANDARDS IN UKRAINE**

The article examines the rational physiological norms of food consumption for the adult population of men and women per capita, based on the minimum consumer basket, the subsistence minimum and the minimum wage established by the government in accordance with the current legislation from 01.01.2018. Modern rational economic approach to the calculation and assessment of living standards in Ukraine is used, based on the level of food prices and rational requirements and kilocalories.

Key words: consumer basket, subsistence minimum, minimum wage, rational nutrition needs, living standards of the population.